

לעילוי נשמה
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

פרשת וישב – שבת מברכים – חנוכה

חידושי תורה ושאלות מ - א' ועד ת' על פרשת השבוע ועניינא דיומא מהמפרשים מדרשים וכד'

התשובות מסודרות לפי סדר א-ב

מולד חודש טבת יהיה בליל רביעי בשעה 20, 1 דקות ו 3 חלקים

בפרשה 112 פסוקים = פי עצה

שימני כחותם על לִבִּי כחותם על זְרוּעֵי פִי עֵצָה כַּמֶּת אֶהְבֶּה קֶשֶׁה כְּשֹׂאֵל קִנְיָה (שה"ש ח ו)

עֵצָה כַּמֶּת אֶהְבֶּה – אהבה שהקב"ה אוהב את ישראל, כמש"נ (מלאכי א ב) **אֶהְבֶּתִי אֶחְכַּם אִמְרֵי הַנְּהָה**, אהבה שאהב יצחק את עשו, אהבה שאהב יעקב ליוסף, אהבה שאהב יונתן לדוד, אהבה שאהב האיש לאשתו, אהבה שאהב דורו של שמד להקב"ה, כמש"נ (תהילים מד כג) **פִּי עֲלִיף תִּרְגְּמוּ כָּל הַיּוֹם. קֶשֶׁה כְּשֹׂאֵל קִנְיָה** - קשה כשאל קנאה של הקב"ה בשעה שמקנאים אותו בע"ז, כמש"נ (פ' ריי"י) **קִנְיָהּוּ בְּנֹרִים**, קשה כשאל קנאה עשו ליעקב, כמש"נ **וַיִּשְׁטַט עֶשָׂו אֶת יַעֲקֹב** (כו מא), קשה כשאל קנאה שקנאו אחי יוסף ליוסף כמש"נ **וַיִּקְנְאוּ בּוֹ אָחָיו** (לו יא), קשה כשאל קנאה שקנאו שאל לדוד, כמש"נ (שמואל א יח ט) **וַיְהִי שֹׂאֵל עֲוִן אֶת דָּוִד**, קשה כשאל קנאה שמקנא הבעל לאשתו כמש"נ **וְעֵבֶר עָלָיו רִחַם קִנְיָה** (במדבר ה יד), קשה כשאל קנאה שעתידי הקב"ה לקנא לציין, כמש"נ (זכריה ח ב) **קִנְיָתִי לְצִיּוֹן קִנְיָה גְדוֹלָה**. (מ"ד)

החודש מוזכר בתנ"ך פעם אחת בלבד, במגילת אסתר **בַּחֹדֶשׁ הַעֲשֻׂרִי הוּא חֹדֶשׁ טַבָּת** (כ טו) מלשון טוב ומטיב חודש טבת פעמים חסר בן עשרים ותשעה ימים (כ"ט) בלבד. ופעמים מלא בן שלושים ימים (ל) דורשי רשומות אמרו, שכ"ט ראשי תיבות כל טוב. חודש טבת נחשב כחודש של צער על פורעניות עם ישראל. היחידים מתענים בימים שמונה, תשעה ועשרה בטבת לזכר פורעניות אלו. בשמונה בו, תענית צדיקים, שבו תורגמה התורה ליוונית על פי גזרת תלמי מלך יוון, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל, לפי שלא היתה התורה יכולה להיתרגם כל צורכה. בתשעה בו, תענית צדיקים, שבו מתו עזרא הסופר ונחמיה בן חכליה, שהעלו את ישראל מבבל ופרנסו אותם בכל צורכיהם, ובמותם חשכו עיניהם של ישראל שבאותו הדור, ואבדו מהם הרבה דברים שהיו ראויים לקבל משני פרנסים טובים אלה, ולא היתה תמורה לאבדה זו. בעשרה בו, תענית ציבור, שבו סמך נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים ושם עליה מצור שלוש שנים, עד שהובקעה העיר בתשעה לחודש תמוז בשנה השלישית לתחילת המצור. והציבור מתענה רק ב' בטבת.

מזל חודש טבת הוא מזל גדי, מפני שבו יוצאים הגדיים למרעה בשדות. אחרי שירדו גשמי ברכה והחלו העשבים הרכים לכסות את פני הקרקע, מוציאים הרועים את צאנם לרעות טבת בשדה. מובא במדרש שבשעה שהמן הרשע הפיל גורל מתי לקיים את גזרתו להרוג חלילה ולהשמיד את כל היהודים, ונפל על חודש כסלו אמר לו אל תפגע בישראל כי לרועץ יהיה הדבר שהרי תמר נגאלה על ידי גדי וממנה יצאו המלכים וייצא המלך המשיח. גדי מורה על גדוד איגוד ואגודה והוא המביא למזל הטוב והברכה.

כתב הבן איש חי (שנה א' פ"ד וישב) - ומנהגנו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס זיע"א ביום ראש חודש טבת. כתב רבי חיים פלאג'י - ראוי לכל בר ישראל שבימי חנוכה, ובפרט ביום ראש חודש טבת, יתנדב לקופת התנא האלוקי רבי מאיר בעל הנס. והוא דבר גדול בימים האלה לעשות כן ויראה פועל השם מפלאות. כן נהגו להדליק נר בראש חודש טבת לכבוד נשמת אברהם אבינו, שזהו יום פטירתו.

אמר עולא אין ירושלים נפדת אלא בצדקה שנא' צִיּוֹן בַּמִּשְׁפָּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בַּצְדָקָה (ישעיהו א כז) (שבת ק"ט). וחנוכה הוא הזמן המסוגל ביותר לעורר את הגאולה, מחמת שהימים עצמם הם מעין הגאולה. שהרי נר חנוכה הוא מעין עבודת המקדש. לכן, ראוי להרבות בחנוכה בצדקה שזה מביא את הפדות והגאולה. **שבת חנוכה** - ירבה בסעודת שבת של חנוכה יותר משאר שבתות, וכל שכן אם חל בו ראש חודש גם כן, וכן ירבה בראש חודש טבת שהוא בתוך ימי חנוכה בשביל פרסום הנס, ומנהגינו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס זיע"א ביום ראש חודש טבת. [דהיינו מלבד הנר שמדליקים כל ליל ראש חודש - מאמר מדרכין] [אמנם בטבריה עושים את ההילולא לכבוד רבי מאיר בעל הנס ביום י"ד באייר, ויתכן שהם צודקים בתאריך, אבל בחנוכה מדליקים לכבודו שמן למאור כיון שנעשה בתג זה ניסים וגם ר' מאיר עשה ניסים, וזו מעלה טובה וחשובה. קול צופיין]. ויהוה בהלל של חנוכה כי אפילו בחג המצות אין אומרים הלל גמור וכאן אומרים הלל גמור שמונה ימים, על כן יאמר אותו בכוונה ובשמחה רבה. (בן איש חי פרשת וישב)

מה הטעם שבחנוכה בנוסח הברכה הוא 'להדליק נר חנוכה' (לפי נוסח האר"ז"ל), ובליל שבת הנוסח הוא 'להדליק נר של שבת' ? להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה, ואסור להשתמש לאורה, מה שאין כן נר שבת. הכוונה נר שאנו משמשים בו, ונרו יאיר לתועלתינו, וזה הנר המאיר הוא של שבת. (טעמי המנהגים בשם ברכי יוסף סימן תרע"ו). וכתב הבן איש חי - אע"ג דבנרות שבת נוסח הברכה הוא להדליק 'נר של שבת', בנרות של חנוכה מברכין 'להדליק נר חנוכה' ואין אומרים 'של' כדי שיכוין המברך בראשי תבות נח"ל שהוא שם קדוש הרמוז בראשי תיבות 'נצרך חסד לאלפים ובראשי תבות פסוק (תהלים לג, כ) נִפְשָׁנוּ חֲפָזָה לִי-הֲנָה שְׂגָם הֵם נִיצְלוּ בִשְׁבִיל שְׁבַטְחוֹ בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְצִפּוֹ לִישׁוּעָתוֹ, ואמרת' בס"ד דלכן היה הנס בחודש כסליו דראשו וסופו כ"ו מספר שם הוי"ה, ואותיות הנשארים באמצע הם ראשי תבות לפורקנך ספריה? הנה, שהוא תרגום של פסוק (בראשית מט, יח) **לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְ-הוָה**. (בן איש חי פרשת וישב הלכות חנוכה)

בספר בני יששכר כתב בשם מו"ה ר' פנחס מקאריץ זצוק"ל - בכל חנוכה בשעת הדלקת הנרות מתגלה האור הגנוז והוא אורו של מלך המשיח. בספר זרע קודש - (חנוכה) כתב - כמו שרוצים לחפש דבר הגנוז מחפשים בנר, כמש"ש **אֶחְפֹּשׂ אֶת רִוּשָׁלַם בְּנֹרוֹת** (צפניה א יב) וכמ"ש חז"ל במסכת פסחים שחיפוש הוא בנר, 'אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר'. (פסחים ז:.) כן על ידי אור הנר דחנוכה מחפשים יראתו יתברך שמו.

נר חנוכה וסוכה צריכים להיות פחות מ-20 אמה, כדי שיהיה פרסום נס גדול והעין לא שולטת מעל 20 אמה. וזה רמוז במילה "נס" ג' = נר חנוכה ס' = סוכה.

רמז לחג החנוכה באותיות אלפא ביתא
א. ב. ג. ד. ה. ו. ז. ח. ט. סכומם עולה ל"ו שהם מספר הנרות שמדליקים בשמונת הימים. ט' לכתחילה מדליקה עד ט' טפחים. י' אם הדליקה בגובה י' טפחים כ' כשרה. ל' למעלה מ' מעשרים ג' נר ס' סוכה ע' עירוב פ' פסולה, צ' ק' ר' ש' ת' צורך קדושתה ראוי שמש תוסיף.

כל הפסוקים בפרשת וישב פותחים באות ו'. חוץ משמונה פסוקים: וסימנך – אל"ה, א"ב, ככ"ב. והטעם משום שהוא לשון צער, ווי במכירת יוסף, ווי במעשה פוטיפר, ווי במיתת אשת יהודה, ווי במיתת ער ואונן, ווי ביוסף בבית הסוהר, ווי לסריסי פרעה. שמונה פסוקים כנגד מצוות מילה שמצוותה לשמונת ימים מפני שזכתה אסנת בת פוטיפרע להתחתן עם יוסף שהיה מהול. (מדרש לקח טוב, הרוקח) והוא רמז לחג החנוכה הנחוג לשמונה ימים. (לפי המסורה שלפניו השמיט את הפסוק אין שר בית הפתח ראה את כל מאומה בידו באשר יתה אתו. (לט כג) וא"ל שהוא כנגד השמש שבחנוכיה) (

שאלות

- א. ויהי קהיום הזה ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שם בבית. (לט יא) כתיב ואין איש משמע שאיש לא היה שם אבל קטן היה שם. מדלא כתיב ואין אחר שם בבית? מי כן היה בבית באותה שעה וראה את כל מה שאירע בבית עם אשת פוטיפר ועל ידו ניצל יוסף ממיתה.
- ב. ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. (לו ב) פרש"י - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, וכו'. כיצד היו האחים אוכלים אבר מן החי, האם יש אופן בו מותר לאכול אבר מן החי.
- ב. איתא בשו"ע (או"ח רפח ד) - מותר להתענות בו (בשבת) תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו וצריך להתענות ביום ראשון כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת ואם תשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים לא יתענה ביום ראשון ויתענה אחר כך. מה הטעם שלא ידחה את התענית חלום למחרת.*
- ג. לימד את יוסף שבעים לשון.
- ד. ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרוץ ויקרא שמו פרוץ. (לח כט) המשיח יוצא ממנו.
- ה. ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל דבריו. (לו ה) פרש"י - ועל דבריו - על דבתם רעה שקהני מביא לאביהם. מה הקשר בין חלומותיו לבין דבריו.
- ו. ראה בפרשה למה ששנינו - אל ישנה אדם ממנהג הבריות (דרך ארץ זוטא ה) וכן לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל (ברכות מט:).
- ז. מה הטעם שנהגו לחדש את הפתילות בבר החנוכה בכל לילה (דהיינו להחליפם בחדשים), ולא משתמשים באותם פתילות כמה לילות עד שיכלו.
- ח. שלושה מבני בניו ניצלו מהאש בזכות יהודה כיון שאמר צדקה ממני (לח כו).
- ט. באיזה מקרה בראש חודש טבת בחג החנוכה (כשחל ביום חול) יקראו חמשה עולים בספר תורה.
- י. קידש שם שמים בסתר וזכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה. קידש שם שמים בפרהסיא וזכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה.
- י. ולא זכר שר המשקים את יוסף וישפחהו. (מ כג) על מי מסופר שלא זכר את הטובה שעשה לו יהודע הכהן והרג את זכריה בנו.
- כ. ויהי שם בבית הסהר (לט כ) מה הטעם שבית הסוהר נקרא כך. שורש המילה סהר.
- ל. ויקהו וישלכו אתו הברה וזהבור רק אין בו מים. (לו כד) פרש"י - ממשמע שפאמר "נהבור רק", איני יודע שאין בו מים? מה תלמוד לומר "אין בו מים"? מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו. (שבת כב.) למה השליכו אותו דווקא לבור מלא נחשים ועקרבים, איזה היתר מצאו האחים בזה.
- מ. ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשנני דבר (לו ד). שלושה צריכים שמירה ולא יצאו יחידי בלילה, משום שהמזיקים מתקנאים בהם.
- נ. וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה. (לו כה) מה קנו האחים בכסף שקיבלו. כיצד אנו מכפרים על זה ביום הכיפורים
- ס. נר של חנוכה שהניחה בגובה למעלה מעשרים אמה פסולה. (שבת כב.) אילו מצוות נוספות אם עשה אותם מעל עשרים אמה פסולות.
- ע. וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את יוסף מצרימה. (לו כה) מה הטעם שמכרו את יוסף דווקא בעשרים כסף.
- פ. איזה מצוה באה לכפר על מכירת יוסף.
- צ. ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. (לו ב) פרש"י - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי ומזולזלין בבני השפחות לקרותן עבדים וחשודים על העריות ובשלתן לקח על אבר מן החי וישקטו שועיר עזים (לו לא) במכירתו ולא אכלוהו חי כדי שילקה בשחיטה ועל דיבה שסיפר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף (תהלים קה יז) ועל העריות שספר עליהם ותשא אשת אדניו וגו' (לט ז). לכאורה מה העונש ליוסף במה ששחטו האחים במכירתו ולא אכלוהו אבר מן החי. למאי נפק"מ כלפיו.
- ק. מה הטעם שגומרים את ההלל כל שמונת ימי חנוכה ותשעת ימי חג הסוכות ולא בחג המצות אלא יום ראשון ולא בראשי חודשים.
- ר. וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. (לו א) פרש"י - בקש יעקב לישב בשלונה, קפץ עליו רגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלונה, אמר הקדוש ברוך הוא: לא דין לצדיקים מה שמתקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלונה בעולם הזה? צדיקים שזכו לשני שולחנות בעולם הזה ובעולם הבא, והביאור בזה.
- ש. וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף (לו כה) במכירת יוסף השתתפו רק תשעה שבטים מתוך י"ב, למעט שלשה, יוסף שנמכר, בנימין שהיה קטן. וראובן ששב לשמש את אביו. למה נהרגו עשרת הרוגי מלכות.
- ת. וישאל אהב את יוסף מפל בניו פי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים. (לו ג) באיזה גיל היה יעקב אבינו בזמן שנולד יוסף.
- ת. בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז. היתה יהודה לקדשו וישאל ממשלותיו. (תהלים קיד א-ב) לכאורה היה לו לומר היה יהודה, מדוע נאמר בלשון נקבה היתה על יהודה שהוא זכר.

תשובות

- א. אסנת היתה נערה קטנה וראתה את כל מה שאירע בבית עם אשת פוטיפר, והיא סיפרה לאדונה את האמת, ולכך לא הרג את יוסף. (ילקו"ש קמו) *
- ב. בן פקועה מותר באכילת אבר מן החי משום שכבר ניתר בשחיטת אמו, ויוסף לא ידע שהוא בן פקועה. (יפה תואר על ב"ר פד ז) * תרגום יונתן - ואייתו יוסף ית טיביהו ביש דחמנו דאכלין בשרא דתליש מן חיוא חייא ית אודנייא וית דנבייא ואתא ונתי לנת אבוהו. פירוש האזנים והזנב, שכן דרך הרועים בארץ ישמעאל לחתוך אוזן וזנב הבהמה כשהיא חולה כדי שתחזור לבריאותה, וכן הם עשו לרפואה, ויוסף לא ידע כלום מרפואה זו וסבר שלאכילה חתכו. (פירוש יונתן)
- ב. בו ביום עדיף – כתב ערוך השולחן (שם סעיף ז) אמנם בתענית חלום אמרו חז"ל (תענית י"ב): דיפה תענית לבטל החלום רע כאש לנעורת, ודווקא בו ביום, ואפילו בשבת, כדי לבטל צער גופו. * ועיקר פתרון החלום הוא דווקא ביומו ולא ביום אחר. (שבת יא.) (אוה"ח בראשית לו ו)
- ג. גבריאאל המלאך. וכל יש לו נְתוּן בְּיָדוֹ (לט ד) ס"ת לישונו מלמד שבא גבריאאל ולמד לו שבעים לשון ולכך הצליח בידו. (בעה"ט) *
- ד. דוד בגימטריא באתב"ש פָּרְצִי. ע"ש שהמשיח יוצא ממנו שנאמר בו **עֲלֵה הַפָּרְצִי לַפְּנֵיהֶם** (מיכה ב יג) ומלך פורץ לעשות לו גדר (יבמות עו:)(רבינו אפרים) *
- ה. הרהורים שאדם מהרהר ביום גורמים לו לחלום עליהם בלילה. דכתיב **פִּי בֹא הַחֲלוֹם בְּרֵב עֵינָיו וְקוֹל פְּסִיל בְּרֵב דְּבָרִים**. (קהלת ה ב) **פִּרְש"י** - כי דרך החלום לבוא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום. חשדו ביוסף על חלמתי ששל ידי מחשבותיו אשר התעסק בהשתוררות על האחים שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו ועל דְּבָרָיו מה שמהרהר בלבו, ידבר להם זאת בפיו כאלו רוצה שיסכימו תיכף להמליכו עליהם (מלבי"ם) וכל החלומות הולכים אחר הפה.
- ו. **וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר וְהָיָה אֵין יוֹסֵף בְּבוֹר וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו**. (לו כט) איתא במד"ר (פד יט) והיכן היה ר' אליעזר ור' יהושע רבי אליעזר אומר בשקו ובתעניתו כשנפנה הלך והציץ לאותו בור הה"ד **וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר**. מדוע לא היה יכול לעסוק בשקו ובתעניתו כשהוא עם אחיו? מכיוון שבשעת המכירה **וַיֵּשֶׁבוּ לְאָכְלֵי לֶחֶם** (לו כה) וקי"ל אל ישנה אדם ממנהג הבריות. (פרדס שמאי)
- ז. זכר למקדש שהיו מחדשים אותו בכל לילה אל מנורת המאור. א"נ לפי שהיה הנס מתחדש בכל לילה. (כלבו). כתב הלבוש (סימן תרע"ג) דאין מחוייב להחליף בכל לילה פתילות חדשות, ואין בהם ביוון מצוה לפי שהם נוחים להידלק יותר כשהן מודלקים כבר.
- ח. הנביא מישאל ועזריה ניצלו מהאש של נבוכדנצר לפי שלא השתחוו לצלם והם משבט יהודה. פינן שְׁהוּדָה וְאָמַר "צִדְקָה מִמֵּינִי", וְצָתָה פֶת קוֹל וְאָמְרָה: אִתָּה הַצִּלָּתַי מִמָּוֶת וְשָׁנִי בְּיָמֵי מִן הָאוּר – חֲנִיף שְׂאֵנִי מִצִּיל בְּנוֹכְתָךְ שְׁלֵשָׁה מִבְּנֵי מִן הָאוּר. מאן גִּינְהוּ – חֲנִינְהּ מִיִּשְׂרָאֵל וְעֲזַרְיָה. (סוטה י:) *
- ט. טעו וקראו ארבעה עולים בספר תורה הראשון בקריאה של ראש חודש, יעלו עולה נוסף חמישי ויברך על הקריאה בספר התורה השני שהוציאו אותו מההיכל ולא קראו בו כלל, וכאילו יש בו פגם ופסול. (סימן תרפ"ג) מכיון שכבר הוציאו שני ספרי תורה ויש חשש לפגיעה בכבוד ספר התורה השני. (משנ"ב תרפ"ד ס"ק טו)
- י. יוסף קידש שם שמים בסתר זכה והוסיפו לו את אחת משמו של הקב"ה, דכתיב **עֲדוּת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ בְּצִאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁפְתַּי לֹא יִדְעוּתִי אֲשַׁמְעוּ**. (תהלים פא ו) יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא כיון שאמר **צִדְקָה מִמֵּינִי** זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה, שהרי כל השם המפורש כלול בתוך השם יהודה. (סוטה י:) * אָבִין מִאֲסוֹ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פְּנֵה. (תהלים קיח כב) ר"ת בגמטריא יהוסף. (161) (רבינו יהודה החסיד). יוסף ר"ת פ"יו י'ודע ו' ס'דרים. וכשהוסיף לו ה' רומז על חמשה חומשי תורה. (אמרות ה)
- י. יואש המלך - לא זכר את הטובה שעשה לו יהודע הכהן והרג את זכריה בנו ועל זה נהרגו כמה נפשות מישראל שהיה דמו תוסס עד שנחרב הבית וזהו **וְלֹא זָכַר הָעָם רְגֵלָיו בְּיוֹם אָפְוֹ**. (איכה ב א) (בעה"ט)
- כ. כיפה עגולה נראית סהר - הוא בור הבנוי תחת האדמה עם פתח קטן מלמעלה ממנו מכניסים את האסירים והאור מגיע מהפתח הזה בצמצום והוא מלשון סיהרא בארמית שפירושו ירח. וכן מלשון **צִהַר תַּעֲשֶׂה לַתִּבְּהָה** (ו טו) (רמב"ן) בחילוף סמ"ך בצד"י. (רבינו בחיי) *
- ל. לשון הרע חשבו שדיבר יוסף באחיהם - ומצינו שבעלי הלשון נדונים בנחשים שנאמר **וַיִּשְׁלַח יְ-הוָה בְּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים** (במדבר כא ו) דרשו חז"ל (שמו"ג ג יב) יבוא הנחש שחטא בלשונו וסיפר לשון הרע על בוראו ויפרע מבעלי הלשון. (כלי יקר) אבל יוסף לא היתה כוונתו חס ושלום לספר לשון הרע, כי אם כדי להחזירם בתשובה, לכך לא שלטו בו הנחשים. (ישמח ישראל עמוד קח)
- מ. מלך, תלמיד חכם וחתן צריכים שמירה. אמר רבי יצחק מכאן לת"ח שלא יצא יחידי בלילה, רבנן אמרי מהכא (בראשית לו, יד) **לֵךְ נָא רְאֵה אֶת שְׁלֹמֹם אֶתְיָי** - בעת שאדם יכול לראות. כתבו התוספות - אומר ר"ת דדוקא נקט תלמיד חכם משום דמזיקין מתקנאים בהם כדאמרין ג' צריכין שימור מלך, תלמיד חכם וחתן. (עבד המלך)
- נ. נְעִלִים לרגליהם - תרגום יונתן - וְזַבְיָנוּ יִת יוֹסֵף לְעַרְבָאִין בְּעֶשְׂרִין מַעֲיָן דְּכֶסֶף וְזַבְיָנוּ מִזְהוֹן סְנַדְלִין. פירוש קנו מנעלים לרגליהם דכתיב (עמוס ב ו) **עַל מַכְרָם בְּכֶסֶף צִדִּיק וְאֶבְיֹון בְּעֵבֶר נְעִלִים**. וכן איתא בפרקי דר"א (פל"ה) ומכרו אותו לישמעאלים בעשרים כסף, כל אחד ואחד נטל שני כספים לקנות מנעלים לרגליהם שנאמר **עַל מַכְרָם בְּכֶסֶף צִדִּיק וְאֶבְיֹון בְּעֵבֶר נְעִלִים**. * משום כך הולכים יחפים ביום הכיפורים כדי לכפר על חטא מכירת יוסף שהיה בעבור נעלים, כשם שהכהן הגדול לא היה לובש בגדי זהב ביוה"כ"פ משום אין קטיגור נעשה סגור. (דברי יוסף)
- ע. עבד נמכר בדרך קנס בשלושים שקלים. כדאיתא במשנה: נָגַח עֶבֶד אוֹ אָמָה – נֹתֵן שְׁלִשִׁים סֵלְעִים. (בב"ק מא, ז) זה שנמכר בחשאי ובגניבה פיהתו בו שליש. מפני שהוציא דבה על אחיו שקוראין בני השפחות עבדים, והוא מידה כנגד מידה. (רי"ח) א"נ בדמי הערך שמבן ה' שנים עד כ'. דכתיב:
- וְאִם מִבֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכָּךְ עֶרְכָּךְ עֶשְׂרִים שָׁקֵלִים** (ויקרא כז ה) (פענח רזא)
- ס. סוכה שסככה למעלה מעשרים אמה פסולה, משום שלא שלטא ביה עינא. וכן מבוי שקורתו גבוהה למעלה מעשרים אמה לענין עירוב, משום היכרא.
- פ. פדיון הבן - צריך שיהיה בחמשה סלעים, דכתיב (במדבר יח) **וּפְדוּתוֹ מִבֶּן חֲדָשׁ תַּפְּדֶה בְּעֶרְכָּךְ כֶּסֶף חֲמִשָּׁתַּי שָׁקֵלִים**. (במדבר יח טז) והסלע ד' דינרים, וא"כ ה' סלעים ד' פעמים הם עשרים כסף, וזהו שתרגם אונקלוס **בְּעֶסְרֵי כֶסֶף** ולא תרגם בעשרין סלעין דכסף, והא למדת למצות פדיון הבן שהוא חמשה סלעים שהם עשרים כסף, לפי שבא לכפר על מכירת יוסף בכורו של רחל שנתנה לו הבכורה, שנמכר בכל כסף. (רבינו בחיי בראשית לו כח)
- צ. צער גדול הוא ליוסף על כך שחשד לאחיו שבטי י-ה בחינם. (פרדס שמאי)
- ק. קרבנותם חלוקים – כי היו מקריבין בכל ימי חג הסוכות ע' פרים, יום ראשון י"ד פרים, יום שני י"ג, ובכל יום מתמעטין והולכים, לכך גומרים בהם את ההלל. ובשמונת ימי החנוכה בכל יום יש דבר חדש שהוא נר אחד יותר. שכל יום ויום מימי החנוכה וחג הסוכות נחשב כיו"ט בפני עצמו. לעומת חג המצות כל שבעת הימים וכן בראשי חודשים אין בהם חילוק בקרבנותיהם, אלא כולם שווים, לכך לא גומרים בהם את ההלל. (טעמי המנהגים בשם אבודרהם, ערכין י:) *
- ש. שכינה צירפו עמהם בחרם - (פרקי דר"א פל"ח), אחד מהם היה כביכול תמורה לשכינה, וזהו שאמר הכתוב (בחקתי כז, לב): **כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הַעֲשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לִי-הוּא**. שכל אחד מהם היה כנגד שבט אחד. והעשירי הוא קודש לה'. והיה זה ר"ע שהשווה כבוד ת"ח לכבוד המקום (פסחים כב), וזהו שיצתה בת קול ואמרה 'אשריך ר"ע שיצתה נשמתך באחד', כביכול עבור האחד יחיד ומיוחד. (בצוצי שמשון, השל"ה הקד) *
- ר. רבינו הקדוש, משה רבנו, רב אשי ושאלו המלך זכו לשני שולחנות. הבאור בזה שאמנם זכו לעושר בעולם הזה אך אין זה רצונם, כמו שמצינו (כתובות קד). שבשעת פטירתו של רבינו הקדוש זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ואמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שיעתתי בעשר אצבעותי בתורה ולא נהגתי אפילו באצבע קטנה. אלא הקב"ה העניק להם את אותו שפע גשמי. משא"כ יעקב ביקש מעצמו מהקב"ה, ועל זה ענה לו הקב"ה חלק מתוקן לעולם הבא. (קהילות משה)
- ת. תשעים ואחד שנה היה יעקב אבינו כשנולד יוסף. (א"ע) בן זָנָבִים הוּא ס"ת אֲמָן – בגימטריא 91. (רבינו יהודה החסיד)
- ת. תמר אשת יהודה אמרה **הִפְךָ נָא לְמִי הַחֲמִמָת וְהַפְתִּילִים וְהַמְשָׁה הָאֵלֶּה** (לח כה) פירש"י – לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה מעצמו יודה ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו. (בבא מציעא נט.) בזכות גבורת הנפש של סבתו תמר אשת יהודה זכה נחשון בן עמינדב לקדש שם שמים כאשר קפץ לים וגרם שיבקע. ופירשו: הָיְתָה תמר אשת? הַיְוָדָה לְקַדְשׁוֹ זאת שגרמה לנחשון לקדש שם שמים. (מעשה ניסים – הגדה של פסח)

מקורות / חידודון *

- א. תרגום יונתן – (לט כ) ונסִיב עֲטָמָא רבוּנְיָה דְיוֹסָפ מן פּוּמְרָנָא דְבְדָקָן דְחֶלְבּוֹנָא הוּא וְלֹא קֵטֵל יְתִיָה וְיִהְיֶיבָה בְּבִי אֲסִירִי אֲמַר דְאֲסִירִי מְלָפָא אֲסִירִין וְנָהוּ מִן בְּבִית אֲסִירִי. ולקח עצה אדוני יוסף מן הכמרים שבדקו החלבוֹן הוא ולא הרגו ונתנו בבית הסוהר מקום שאסירי המלך אסורים והיה שם בבית הסוהר. כתב ב'שכל טוב' – כצד בדקו את הדבר? אמרו שימו גחלת של אש על לובן זה – אם מפעפע ונימוח, בידוע שהוא שכבת זרע, והוא חייב מיתה, ואם הוא נצלה, בידוע שהוא לובן של ביצה ופטור, בדקו אותו ומצאו שהוא לובן של ביצה, ופטורו.
- וכן איתא במסכת גיטין (נז). מְעֵשָׂה בְּאֶדָם אֶחָד שֶׁנָּתַן עֵינָיו בְּאֶשְׁתּוֹ לְגַרְשָׁהּ, וְהִתְהַבְּרָה בְּרֹבָהּ. מַה עָשָׂה? הֲלֹךְ וְזִימֵן אֶת שׁוֹשְׁבֵינָיו וְהֶאֱכִילָן וְהִשְׁקָן, שִׁפְרָן וְהִשְׁפִּיכָן עַל מִיטָה אַחַת. וְהִבִּיא לִבְיָהּ בִּיצָה וְהִטִּיל בִּינֵיהֶן, וְהֶעֱמִיד לָהֶן עֵדִים, וְכָא לְבֵית דִּין. הִנֵּה יָשָׁם זָקֵן אֶחָד מִמְלַמְדֵי שְׁמַאי הֲזָקֵן, וּבָבָא בֶן בּוּטָא שְׁמוֹ. אֲמַר לָהֶן, כִּף מְקוּבְּלָנִי מִשְׁמַאי הֲזָקֵן: לִבְיָהּ בִּיצָה סוּלַד מִן הָאוּר, וְשִׁכְבַת זָרַע דוֹחָה מִן הָאוּר. בְּדָקוּ וּמִצְאוּ כְדָבָרֵינוּ, וְהִבִּיאוּהוּ לְבֵית דִּין וְהִלְקוּהוּ, וְהִגְבוּהוּ כְּתוּבָתָהּ מִמְּנוּ.
- ב. במושב זקנים איתא – שהשבתים ויוסף נחלקו מה היה דינם לפני מתן תורה. דעת השבטים שהיה להם דין ישראל אף לקולא, וכאשר היו שוחטים בהמה, פעמים שהיו חותכים חתיכת בשר בעוד שהבהמה מפרסכת, ובחולין (לג, א) מבואר, שחתיכה זו מותרת ואינה נידונת כאבר מן החי כיון דשחיטתה מתירתה באכילה. אמנם, יוסף היה סבור שהיה להם דין בן נח, ומאחר שב"ל אינו מצווה על השחיטה, חשיב אבר מן החי אף לאחר שחיטה כל זמן שמפרסכת.
- ב. **יפה תענית לבטל החלום רע כאשר לנעורת** – פירוש לבטלו הוצרך לומר פי' לבטלו משום דקשה ליה מאי יפוי הוא זה הא ודאי אש לנעורת אינו יפה דהא שורפו מש"ה קאמר פי' וכו' כאשר האש מבטל בקלות הנעורת ומוציאו מן העולם כן התענית מבטל החלום. (דרישה או"ח רכ ב)
- ג. **עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע.** (תהלים פא ו). פסוק זה מתחיל בעי"ן ומסיים בעי"ן רמז למה שאמר בסוטה פ' אלו נאמרים בא גבראל ולמדו שבעים לשון. א"נ לפי שלא נהנה מן הערוה זכה שלא ישלוט בו ובורעו ע"ה מדה כנגד מדה באמרם ז"ל אל תקרי עלי עין אלא עולי עין עיין מסורת הברית הגדול. (מנחת שי)
- ד. **צופן אתב"ש** – פרץ = וגה, בנימטריא דוד 14.

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	11 אותיות ראשונות:
ת	ש	ר	ק	צ	פ	ע	ס	נ	מ	ל	11 אותיות אחרונות:

- ח. בדניאל (א' ו') נאמר **ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה**. דעת ר' אליעזר כי כולם מבני יהודה היו, ורבי שמואל בר נחמני אמר: דניאל מבני יהודה, וחנוניה מישאל ועזריה משאר שבטים (סנהדרין צ"ג). וצדיקים גמורים היו (תענית י"ח:). לכאורה מהגמרא בסוטה י' ע"ב יש ראייה שהיו כולם משבט יהודה, חייף שְׁאֵנִי מְצִיל בְּזִכְרוֹתָי שְׁלֵשָׁה מִבְּנֵיךָ מִן הָאוּר, כדעת רבי אליעזר.
- י. **יהודה נקרא כולו על שם של הקב"ה כו'.** ואע"ג דבלידתו נתנה לו אמה לאה זה השם מטעם **נתאמר הפעם אודה את י-הנה על כן קראת שמו יהודה** (כט לה) לא היתה קורא אותו אלא אודה אבל הש"י שם בפיה לקרותו כולו על שמו של הקב"ה ע"ש יהודה שיש בו כל שם הוי"ה והד' נוספת להורות על לשון הודאה שע"י ההודאה שאמר צְדָקָה מִמְּנֵי זכר לקרותו כולו על שם הקב"ה ולזה כינו באמרם לאה תפסה הודאה ועמדו בניה בני הודאה יהודה כו' כמפורש פ"ק דברכות בחידושי אגדות דהיינו שלא כמתבאר שלא מדעת נתנה לו זה השם יהודה ודו"ק. (חידושי הלכות סוטה י:)
- כ. **שָׂרְרָף אֶגֶן הַסְּהַר** (שה"ש ז) פרש"י – טיבורך אגן של מים צלולים שרוחצין בהן והוא עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שהטבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול. א"ע – **הַסְּהַר** – תרגום ירח וכן השהרונים כדמות ירח וכן יקראו בלשון ישמעאל.
- מדרש רבה – **שָׂרְרָף אֶגֶן הַסְּהַר** שוררר אלו חוהדריו מה חיונום זה רל זמו שיהוא רמזי אמו אינו חי אלא מזיוררו רד אינו ישראל ירוליו לנשוח דרר חוץ מחוהדריו שלהת אגן הַסְּהַר אדרה דאהרה ארו רר חחדי אמר: אית אחריו דכריו ואווחיו לזהרא תהרא **אל יחסר המזג** אל החחר חוהדריו מעשרית ושלשה. דבר אחר: **אל יחסר המזג** אל תחסר סנהדרין מופלא שלה. דבר אחר: **אל יחסר המזג** אל תחסר סנהדרין, זה שהוא ממזג לה את ההלכה. כהיא דתנינן תמן: מזג שני חלקים מים ואחד יין מייין השרוני. דבר אחר: **אל יחסר המזג** לא נחסר מזגא דעלמא, היך מה דאת אמר: **(תהילים כג א) י-הנה רעי לא אֶחָסֵר.**
- נ. איתא בשו"ע (או"ח רכג ו) – על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק או מנעלים ואנפלאות (פירוש מנעלים קטנים שחופין רוב הרגל) אין לברך עליהם ואם הוא עני ושמה בהם יברך. הגה – ויש אומרים דאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכדומה וכן נוהגין. לפי זה מסבירים הטעם שקנו האחים דווקא נעליים לפי שאין מברכים עליהם שהחיינו.
- ק. **טעמים נוספים** מדוע אין חיוב לגמור הלל בימי חול המועד ושביעי של פסח, הובאו בדברי כף החיים. הכל בו כתב: "דאין חיוב מצה אלא בלילות ראשונות, משא"כ סוכות כל שבעה ימים". כלומר, חיוב אמירת הלל בפסח תלוי בחיוב אכילת המצה, וכשם שמהתורה יש חיוב אכילת מצה רק ביום טוב הראשון של פסח, כך גם חיוב אמירת ההלל הוא רק ביום טוב הראשון של פסח. בשער הכוונות כתב: "שכל האורות שנכנסו בליל פסח מתקיימים כל הלילה וכל יום ראשון של פסח ולכן אומרים הלל גמור ביום ראשון של פסח, ואחר כך מסתלקים [האורות] לגמרי וחוזרים ליכנס בסדר המדרגות, מדרגה אחר מדרגה על ידי ספירת העומר עד חג השבועות. ולכן אין אומרים בשאר ימי הפסח הלל גמור אלא בדילוג. הכף החיים כתב סיבה נוספת על דרך הקבלה: בתיקונים כתב, אמרין הלל גמור והלל שאינו גמור בפסח לקבל מצה שלימה ומצה פרוסה. כלומר, כשם שבליל הסדר יש דין של "מצה שלימה" ו"מצה פרוסה", כך גם באמירת הלל בימי חג הפסח, יש דין לומר הלל "שלם" ביום טוב הראשון, וחצי הלל בשאר ימות החג. הבית יוסף הביא **טעם נוסף** מדוע אין חיוב לומר הלל בימי חול המועד ושביעי של פסח בשם "מדרש הרנינו" וז"ל: "לפי שנשבעו המצריים, וכתוב (משלי כד, ז) **בְּנַפְלֵי אוֹיְבֶיךָ אַל תִּשְׁמָחַת**. והוסיף הפרישה – והא דלא גומרים בחול המועד כמו בחג, כתבו מנהגים כדי שלא יהא עדיפא ימי חול המועד מימי יום טוב אחרונים.
- ש. ועל דרך הדרש, ידוע שרבי עקיבא היה מהרוגי עשרת המלכות, והוא כנגד השכינה שנצטרפה לחרם וכנגד יוסף שגרם שישנאוהו וימכרוהו. ואביו שהיה גר ולא שייך לאף שבת, מצא שתי מטבעות כסף שזרקו השבטים למעלה חלק השכינה בעשרים כסף של מכירת יוסף, ועל כן נתחייב רבי עקיבא בעבור השכינה כביכול. ולכן מייחסים את רבי עקיבא לאביו יוסף שגרם לו ליכנס בהרוגי מלוכה תחת השכינה ויוסף הצדיק.

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
התשובות אינם להלכה למעשה,
הערות והארות יתקבלו בברכה

לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

לקבלת העלון במייל נא לפנות לכתובת ramnadlan018@gmail.com